

МАРГІНАЛЬНА ОСОБИСТІТЬ ЯК ВИКЛИК ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВУ

Проблема маргіналізації в сучасному світі не постала раптово: цьому передувала низка стихійних явищ соціокультурного та психоінформаційного характеру, які переживав і продовжує переживати глобалізований світ. На думку дослідників, початок маргіналізації як процесу апелює до явища соціальної аномії, коли „втрачають силу старі цінності, норми поведінки, що об'єднували суспільство, а на утвердження й закріплення нових потрібні десятиліття /.../ Аномія призводить до кризи ідентифікації, а вона – причина маргінальності та формування маргінального типу особистості” [1, с. 94].

Поняття маргінальної особистості увійшло до широкого наукового обігу завдяки Р. Парку та його праці „Людська міграція і маргінальна особистість” (1928), згодом було більш детально розроблено у розвідках Е. Стоунквіста. Обидва дослідники відзначали, що маргінала створюють умови його існування, а саме культурний конфлікт між ним та соціумом. Як результат, твердив Р. Парк, індивід набуває рис замкненості, невпевненості, егоцентричності, агресивності чи й цілої низки психічних комплексів (від неповноцінності до власної унікальності). Маргінальний тип особистості в межах існуючих термінологічних парадигм мислиться як „людина, що внутрішньо поділяє традиції різних народів, характеризується дуалізмом самосвідомості /.../, відсутністю чітко виражених культурних параметрів, нестійкістю і протиріччям думок і дій” [1, с. 95].

Суспільство, на якому би цивілізаційному щаблі не знаходилось, постійно поглиблює прірву між центральним і маргінальним, створюючи, за висловом А. Маслоу, „цілі маргінальні групи, суспільні прошарки, а в

загальноцивілізаційному контексті і маргінальні народи” [4, с. 4], витісняючи маргінальну особистість до периферії.

Інформаційне суспільство, з легкої руки Д. Белла назване спочатку постіндустріальним, цьому не виняток, а радше навпаки – сьогодні його можна вважати „лакмусовою стрічкою” маргінальності. І справа навіть не в тому, чому так склалося (тут дослідники філософії і соціології маргінальності проявляють неабияку наполегливість у прагненні знайти причини – див. праці Г. Баршацької, В. Броннікова, Е. Грушко, Д. Дюрби, Т. Журчевої, А. Йосипіва, Л. Кемалової, А. Лантуха, А. Маслова та ін.), а чому епоха інформатизації з усіма породженнями інформаційного суспільства не намагається вирішити нагальних проблем особистості, все більше наближаючи останню до маргінального як утілення сили, неординарності, окремішності. У цьому немає нічого дивного: особистість ХХІ століття формується під впливом перенасиченості інформацією, тож цілком „нормально” не встигати за зміною інформаційних циклів і не відслідковувати глобальні інформаційно-комунікаційні процеси. Доцентровий характер інформації витісняє пересічного споживача на інформаційні маргінеси. Але чи тільки інформаційні?

Інформаційне суспільство й глобалізований інфопростір, помітив Д. Мак-Квейл, створили „спільний символічний простір і /.../ часово-просторові межі” [3, с. 223], але поза тим ідеться також і про невидимі бар’єри, рамки, які, з одного боку, дають людині відчуття причетності до всього на світі (узяти, приміром, звичайного інтернет-юзера), а з іншого – актуалізують, подібно до кантівського, «буття-в-собі», обертання навколо власної осі, найчастіше у світі ірраціональному, вигаданому, віртуальному, релаксаційному (не-напружено-емоційному, що виходить на „гедонізм, продукований НЗМК (новими засобами масової комунікації), і /.../ продовжує навіювати уявлення про гротескно-умовну реальність, нагадуючи цим міфологізовані фантастичні світи ” [2, с. 21]). Утворюється замкнене коло, фатичний уроборос, що не „відпускає”

особистість, не показує кінця й початку її інформаційних та психічних страждань.

Ось тут і криється небезпека: в таких умовах народжуються сучасні маргінали. Процес відбувається несвідомо, повільне перетворення передбачає існування так званих «прихованих маргіналів», які на рівні раціо не усвідомлюють, що вони перебувають «на межі чи поза нею» і все ще «вписують» себе у звичні для них психосоціальні параметри. Як приклад, наведемо явище інтернет-залежності.

Новий різновид маргінальності в інформаційному суспільстві, новий спосіб створити окремий час і простір для людини ХХІ століття. Інтернет, поза всілякими сумнівами, явно не показував подібних намірів, але сьогодні практика освоєння всесвітньої павутини привела людство до такого собі кіберсховку, де можна відгородитися від реальності і жити іншим життям, сконструйованим за власними правилами. Зручно, чи не так? Можна створити цілі маргінальні віртуальні спільноти, ділитися досвідом, обговорювати події, висловлювати думки, обирати ніки і не соромитись у виборі слів. Можна прожити десятки життів, віртуальних, звісно, і пережити сотні справжніх емоцій. Однак у такому житті завжди є щось протиприродне, ірраціональне, антилюдське і, як не дивно, жертвне. Спробую пояснити.

Маргінальність як така передбачає жертву, і тією жертвою завжди є сам маргінал. Класична теорія називає маргіналами тих, хто перебуває на межі (чи у міфічно-уявному межевому просторі) в силу певних обставин, які склалися незалежно від них і на які останні повпливати ніяк не можуть. Чи справді не можуть? Чи йдеться про дещо інше?

Інформаційне суспільство принесло в жертву людину та її внутрішню сутність. Вона дедалі частіше свідомо / напівсвідомо (а психоаналітики ствердять таки абсолютно несвідому інтенцію, що походить з індивідуального, як у З. Фрейда і фрейдистів, чи колективного несвідомого, за К. Г. Юнгом) відмежовується від реалій, проводить невидиму грань, за якою залишається

одне життя і починається інше – маргінальне. З-поза того межового простору маргінал кидає виклик інформаційному суспільству одним тільки фактом свого існування. Така екзистенція – чим би не вимірювалася – виступом, викликом, табу чи епатажем, однаково психічно „розхитує” цілісний інформаційно-комунікаційний всесвіт окремого індивіда і людства загалом.

Маргінальність ХХІ століття уподібнюється до первісного обряду ініціації, суто інформаційної, через яку мусить пройти особистість, аби стати і вправду причетною до „глобального села” (за М. Маклюеном), відобразити приписи мозаїчності та резонансності. Власна ідентичність – данина і, якщо хочете, все та ж, але жертва-виклик інформаційному суспільству.

Список використаних джерел

1. Кемалова Л. Маргинальная личность : социально-психологический портрет / Л. Кемалова // Вісник СевДТУ. Серія : Філософія. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. – Вип. 86. – С. 94-97.
2. Косюк О. Гра – інформація – комунікація : генетичний розтин розважальної продукції електронних мас-медіа : монографія / О. Косюк. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – 232 с.
3. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Д. Мак-Квейл ; пер з англ. О. Возьної, Г. Сташків. – Львів : Літопис, 2010. – 538 с.
4. Маслов А. Маргінальна особистість як предмет соціально-філософського аналізу : автореферат дисертації на здобуття наук ступеня кандидата філософських наук / А. Маслов. – Київ, 2004. – 17 с.